

Lai dārgumu nepārvērstu par nastu

conexus
B A L T I C G R I D

Inčukalna pazemes gāzes krātuve (PGK) ir unikāls infrastruktūras objekts, kas nodrošina stabilitāti visa Baltijas reģiona gāzapgādē. Taču izmaiņas, kas saistītas ar sasteigto tirgus ieviešanu, veicina nedrošību un rada pamatu bažām, ka krātuve no drošības un stabilitātes garanta var kļūt par smagu nastu Latvijai. Situāciju raksturo un par šādu iespēju E&P lasītājus brīdina AS “Conexus Baltic Grid” Starptautisko projektu attīstības vadītāja inženierzinātnu doktore **ANDRA JEŠINSKA**.

Alvils Zauers

Inčukalna PGK brīdi pirms tirgus atvēršanas

Pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados izveidotā krātuve ar visnotaļ vērā ņemamu aktīvās gāzes apjomu – 2,3 mljrd. m³ – bija paredzēta PSRS Baltijas republiku un Krievijas rietumu reģionu apgādei ziemā. Pēdējos sešos gados dabasgāzes padeve no Inčukalna PGK ir pakāpeniski samazinājusies. Tas saistīts ar dabasgāzes patēriņa kritumu un gāzes plūsmu izmaiņām reģionā. Piemēram, dabasgāzes padeve no Inčukalna PGK uz Igauniju samazinājās no 490 milj. m³ 2012./2013. gada sezonā uz 211 milj. m³ 2015./2016. gada sezonā. Dabasgāzes padeve uz Igauniju turpina būtiski samazināties arī šogad. Savukārt dabasgāzes apjomi, kas transportēti no Inčukalna PGK uz Lietuvu, laikā no 2000. līdz 2017. gadam – izņemot 2007./2008. gada sezonu, kad tie sasniedza 135 milj. m³, – bija vai nu pavisam niecīgi, vai arī lietuvieši iztika bez šādām piegādēm.

Otrs lielākais dabasgāzes krātuves pakalpojumu izmantotājs pēc Latvijas minētajā laika periodā bija Krievija, taču arī tā 2015./2016. gada sezonā būtiski samazināja no Inčukalna PGK izņemtās dabasgāzes apjomu un šogad to samazinājusi līdz minimumam, tādējādi šoziem krātuve apkalpo gandrīz tikai Latvijas patēriņu, izsūknējot ap vienu miljardu m³ dabasgāzes.

Lai gan, visticamāk, ekonomisku apsvērumu dēļ, Krievija ir strauji samazinājusi Inčukalna PGK uzglabājamās dabasgāzes apjomu, tomēr nav izslēgts, ka kaut kad nākotnē Krievijai atkal var rasties vajadzība uzglabāt gāzi Inčukalna PGK vai arī ieguldīt līdzekļus pašai savu dabasgāzes krātuvju paplašināšanā.

Katrai Baltijas valstij ir savas gāzapgādes īpatnības. Lietuvas gāzes tirgū ir viens liels patērētājs – ķīmiskās rūpniecības uzņēmums *AB Achema*, kas nodrošina stabilu gāzes patēriņu kaimiņvalstī, turpretī Latvijā situācija ir atšķirīga.

Latvijā lielākais gāzes patērētājs ir AS “Latvenergo”, kas izmanto dabasgāzi saskaņā ar šī brīža elektroenerģijas tirgus konjunktūru un patērējamās dabasgāzes apjomu uzzina iepriekšējā dienā. Tamdēļ Latvijā patlaban izstrādātais tirgus modelis ir ļoti elastīgs, proti, tāds, kas paredz izdevīgus noteikumus tirgotājam, pasūtot dabasgāzes piegādes salīdzinoši īsā termiņā.

Inčukalna PGK līdz šim Latvijai nodrošinājusi vienu no augstākajiem gāzapgādes drošības līmeņiem Eiropas Savienības (ES) valstu vidū. Eiropas Parlamenta un Padomes Regulā Nr. 994/2010 par gāzes piegādes drošības aizsardzības pasākumiem formulēts indekss N-1, ko izmanto apgādes riska novērtēšanai gadījumos, ja tiek zaudēta vai atslēgta galvenā gāzes infrastruktūra. Šim rādītājam vajadzētu būt vismaz 100. Latvijā tas patlaban ir 207, kas norāda uz ļoti augstu drošības līmeni.

Ja izveidotos situācija, ka Inčukalna PGK vairs netiek izmantota, šis rādītājs Latvijai noslīdētu uz 51. Tas nozīmē – Latvija gāzapgādes drošuma ziņā nonāktu tik kritiskā situācijā, kāda nebūtu nevienā citā ES valstī. Minētais apliecina, ka, no gāzapgādes sistēmas izslēdzot Inčukalna PGK, gāzapgādes drošība Latvijā kļūst kritiska.

Problēmas cēlonis slēpjas faktā, ka, atbrīvojot dabasgāzes tirgu, nekas neuzliek par pienākumu komersantiem glabāt dabasgāzi Inčukalna PGK, tā nodrošinot noslēgto piegādes līgumu izpildi. Līdz ar to veidojas situācija, ka dabasgāzi savu saistīto lietotāju nodrošināšanai krātuvē glabā vienīgi publiskais tirgotājs – AS “Latvijas Gāze”. Kā zināms, arī pēc tirgus atvēršanas, kā to nosaka normatīvie akti, AS “Latvijas Gāze” ir pienākums līdz 2019. gada 1. janvārim nodrošināt ar dabasgāzi nekomerciālos klientus. Komersantiem, kas nodarbošies ar gāzes tirdzniecību un apgādās komerciālos klientus, nav jānodrošina jebkādas rezerves Inčukalna PGK, ja tas neatbilst viņu biznesa interesēm.

Foto: J. Brencis

Paredzams, ka tirgotāji vēlēties maksimāli izmantot un pārdot klientiem tādu gāzi, ko var piegādāt pa cauruļvadiem. Pagājušajā ziemā Igaunijai gandrīz izdevās to realizēt. Taču noteiktās dienās, kad ārgaisa temperatūra sasniedza ļoti zemu atzīmi, arī igauņu patērētāji saņēma dabasgāzi no Inčukalna PGK. Bet kas notiktu, ja šādas iespējas viņiem nebūtu?

Tādējādi visām ieinteresētajām pusēm būtu jāvienojas par kopīgiem principiem, kas noteiktu nepieciešamību uzglabāt dabasgāzi Inčukalna PGK.

Nepieciešams uzglabāt vismaz 700 milj. m³ dabasgāzes

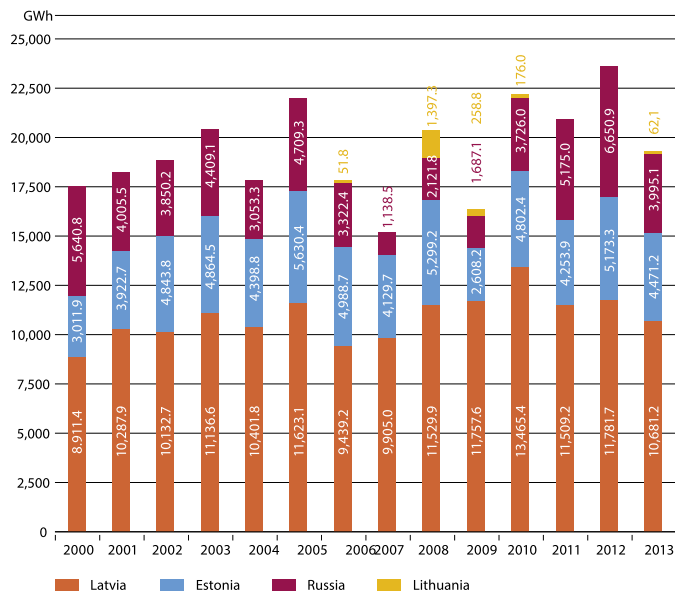
Inčukalna PGK fiksētās izmaksas, kas nodrošina krātuves pamatdarbību, ir ap 25 milj. EUR gadā, un tās nav atkarīgas no krātuves noslodzes. Mainīgās izmaksas ir tieši atkarīgas no iesūknētās un – mazākā mērā – izņemtās dabasgāzes daudzuma. Taču, ja aktīvās gāzes apjoms Inčukalna PGK noslidēs zem 700 milj. m³, tad, lai gāzes krātuve varētu darboties atbilstoši tehnoloģiskajām prasībām un nodrošinātu stabilu gāzes piegādi ziemas aukstākajā laikā, operatoram būs jāizveido papildu dabasgāzes krājumi nepieciešamā darba spiediena un izņemšanas jaudu nodrošināšanai, kas būtiski kāpinās gāzes krātuves izmaksas. Piemēram, ja kalendārā gada sākumā, 1. janvārī, krātuvē būtu vairs tikai 200 milj. m³ aktīvās (tirgotājiem piederošās) gāzes, tad kopējās izmaksas, ieskaitot papildu krājumu izveidošanu, ziemas patēriņa maksimuma nodrošināšanai jau sasniegtu ap 100 milj. EUR. Vairāk nekā 75 milj. EUR tad būtu jāmaksā par papildu krājumu izveidi, kas nepieciešama izņemšanas jaudas nodrošināšanai.

Tātad, lai Inčukalna PGK varētu normāli funkcionēt gan tehnoloģiski, gan arī izmaksu ziņā, tai iesūknēšanas sezonas ir nepieciešams aktīvās dabasgāzes papildījums vismaz 700 milj. m³ apmērā.

Šāds apjoms garantētu arī piegāžu drošību un nepārtrauktību – to, ka dabasgāze būs pieejama jebkuros apstākļos, kad vien tā būs nepieciešama.

Pašsaprotami, visi būtu ieinteresēti uzglabāt Inčukalna PGK pēc iespējas lielāku gāzes apjomu – jo lielāks apjoms, jo zemāks tarifs. Pie 2,300 mljrd. m³ apjoma uzglabāšanas tarifs būtu nedaudz virs 10 EUR/tūkst. m³/par ciklu, bet pie 700 milj. m³ – apmēram 37 EUR/tūkst. m³/par ciklu.

700 milj. m³ dabasgāzes – tie ir aptuveni 60% no ikgadējā Latvijas patēriņa vai 70% – no ziemas patēriņa. AS “Latvijas Gāze” garantēti uzglabās 125 milj. m³, tātad nepieciešami vēl aptuveni 600 milj. m³. AS “Latvenergo” varētu glabāt 150–200 milj. m³. Lietuva uzglabā 35 milj. m³ trīsdesmit dienu krājumu aizsargātiem lietotājiem. Igaunija neuzglabā gāzi Inčukalna PGK, bet grasās to darīt, taču tie būtu vien 7–8 milj. m³. Kopējais uzglabājamais gāzes apjoms var izrādīties pārāk mazs.

Dabaszgāzes piegādes no Inčukalna PGK dažādām valstīm (2000–2013).

Avots: ENTSOG

Inčukalna pazemes gāzes krātuve

Pētīs Inčukalna PGK darbību jaunajos apstākļos

Lai taptu skaidrībā par Inčukalna PGK potenciālo darbību jaunajos apstākļos, AS “Conexus Baltic Grid” šogad ir uzsācis jaunu pētījumu par Inčukalna PGK darbības elastības palielināšanas iespējām. Pusi no pētījuma izmaksām sedz Eiropas Savienības CEF (*Connecting Europe Facility*) finanšu instruments. Kopējais projekta finansējuma apjoms ir 300 tūkst. EUR. Paredzams, ka izpēte sāksies aprīļa vidū un noslēgsies 15. oktobrī.

Izpēti plānots veikt trīs virzienos. Vispirms tā būs tirgus un produktu izpēte – kādi produkti gāzes tirgū tiek izmantoti gan ES valstīs, gan ārpus tām un kādi produkti varētu būt interesanti Latvijai.

Nākamie ir gāzapgādes drošības jautājumi. Galvenais jautājums: cik lielam jābūt Inčukalna PGK glabājamās gāzes un bufergāzes apjomam, lai varētu nodrošināt drošu reģiona gāzapgādi?

Pētīts tiks arī krātuves tehniskais stāvoklis, tā uzlabošanas iespējas attiecībā uz virszemes un pazemes iekārtām (urbumu stāvoklis, modernizācija), kā arī iespējas palielināt krātuves izejas kapacitāti.

Paredzams, ka pētījuma rezultātā taps darbības plāns ar priekšlikumiem ES Kopīgu interešu projektu finansējuma piesaistei un kaimiņvalstu iesaistei Inčukalna PGK izmantošanā un attīstībā – ar konkrētiem ieviešanas datumiem, izmaksām u.tml. **E&P**

Bez Inčukalna PGK nav iespējama reģiona gāzapgādes organizācija

ES gāzapgādes drošības regula nosaka, ka nepieciešams izstrādāt reģionālos risku novērtējumus, kas jāatjauno ik pēc pāris gadiem. Pagājušajā gadā Baltijas reģionam to veikt palīdzēja Eiropas Komisijas Apvienotais pētniecības centrs. Pašlaik Baltijas valstīm ir šāds risku novērtējums, taču tas izstrādāts 2013. gada un uz šo brīdi jau ir novecojis. Pērn minētais pētniecības centrs izanalizēja gāzes plūsmas dažādu pārtraukumu gadījumos un secināja, ka Inčukalna PGK ir Baltijas reģiona gāzapgādes sistēmas galvenais aktīvs – bez tā vienotas gāzapgādes sistēma Baltijā ir grūti īstenojama, jo īpaši gāzes patēriņam augot.

IPGK Latvijai ne vien kalpo kā gāzes avots, bet arī savā ziņā pilda kompresorstacijas funkcijas, nodrošinot optimālo gāzes spiedienu visā dabaszgāzes pārvades sistēmā. Ja šāds spiediens netiek nodrošināts, tehnoloģiski nav iespējams pārvadīt gāzi no Lietuvas uz Igauniju.

Tā kā Inčukalna PGK izmanto arī kaimiņvalstīs, tām būtu jāuzņemas daļa no izmaksām. Par to jau notiek sarunas reģionālās gāzes tirgus integrācijas veicināšanas grupas (tajā pārstāvētas trīs Baltijas valstis un Somija) ietvaros. Šīs grupas izveidi iniciēja pārstāvēto valstu valdības, un tā darbojas jau divus gadus.

Tiek pētīta Inčukalna PGK izmaksu socializācijas iespēja reģiona mērogā. Tiek meklēti pamatprincipi, kas sniegtu iespēju Baltijas reģionā veidot vienotu sistēmu – nevis kā tagad, kad gāzes ieejas/izejas zonas atrodas uz valstu robežām. Piemēram, piegādājot gāzi no Klaipēdas termināļa uz Igauniju, izmantojot Inčukalna PGK, tirgotājam jāveic astoņas operācijas. Katrā valstī ir savi pārvades tarifi, un šāda situācija neveicina tirgus attīstību. Plānots līdz 2020. gadam izveidot Baltijas valstīs vienu ieejas/izejas zonu. Arī kaimiņvalstīs ir ieinteresētas šajā procesā, jo plašāks vienots tirgus ir izdevīgs visiem.